

تقدیم به تنها یاور همیشگی ام
«مادر مهربانم»

مقدمه

در دوران دبیرستان، به‌ویژه زمانی که یه دانش‌آموز کنکوری بودم، یکی از طرفداران پر و پا قرص کتاب‌های لقمه مهر و ماه بودم که در راه مدرسه و هر جای دیگه‌ای رفیق لحظه‌به‌لحظه من بود. حالا که به لطف خدا و دوستان، لقمه جامعه‌شناسی رو تألیف کردم، امیدوارم به دانش‌آموزان گروه انسانی، به‌ویژه کنکوری‌های عزیز کمک کوچکی کرده باشم.

درس جامعه‌شناسی در رتبه شما عزیزان تأثیر زیادی خواهد داشت و قطعاً این کتاب میتونه سهم بزرگی در موفقیت شما در کنکور داشته باشه. با توجه به اینکه کتاب‌های پایه دهم، یازدهم و دوازدهم تغییرات زیادی کرده، پس قطعاً این کتاب گلی از گل‌های بهشته! امیدوارم خیلی دقیق این کتاب رو مطالعه کنید و بعد از موفقیت در کنکور، ان‌شاءالله ما رو از دعای خیرتون بی‌نصیب نذارید.

ویژگی‌های کتاب

- درسنامه‌های نموداری و جدولی همراه با تمامی نکات کلیدی (اینجوری خیلی راحت‌تر توی ذهنتون می‌مونه و بعداً نمی‌تونید بهونه بیارید که زبان و بیان کتاب درسی سخت بود. ما وظیفه خودمون رو انجام دادیم!)
- بیان تمامی تعاریف و اصطلاحات کتاب درسی به زبان ساده (مثل هلو!)
- بیان تمامی نکات به صورت سطر به سطر (حتی یه نکته‌ام نیست که از دستمون دررفته باشه!)

فهرست

جامعه‌شناسی دهم

- درس ۱: کنش‌های ما ۸
- درس ۲: پدیده‌های اجتماعی ۱۳
- درس ۳: جهان اجتماعی ۱۸
- درس ۴: تشریح جهان اجتماعی ۲۳
- درس ۵: جهان‌های اجتماعی ۲۸
- درس ۶: پیامدهای جهان اجتماعی ۳۳
- درس ۷: ارزیابی جهان‌های اجتماعی ۴۰
- درس ۸: هویت فردی و اجتماعی ۴۵
- درس ۹: بازتولید هویت اجتماعی ۵۰
- درس ۱۰: تغییرات هویت اجتماعی ۵۴
- درس ۱۱: تحولات هویتی جهان اجتماعی (علل دورنی) ۶۰
- درس ۱۲: تحولات هویتی جهان اجتماعی (علل بیرونی) ۶۶
- درس ۱۳: هویت ایرانی (هویت فرهنگی ایران) ۷۱
- درس ۱۴: هویت ایرانی (ابعاد جمعیتی و اقتصادی) ۷۵

جامعه‌شناسی یازدهم

- درس ۱: جهان فرهنگی ۸۰
- درس ۲: فرهنگ جهانی ۸۸
- درس ۳: نمونه‌های فرهنگ جهانی (۱) ۹۵
- درس ۴: نمونه‌های فرهنگ جهانی (۲) ۱۰۲
- درس ۵: باورها و ارزش‌های بنیادین فرهنگ غرب ۱۱۰

۱۱۸	درس ۶: چگونگی تکوین فرهنگ معاصر غرب
۱۲۷	درس ۷: جامعه جهانی
۱۳۴	درس ۸: تحولات نظام جهانی
۱۴۳	درس ۹: جهان دوقطبی
۱۵۱	درس ۱۰: جنگ‌ها و تقابل‌های جهانی
۱۵۹	درس ۱۱: بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی
۱۶۷	درس ۱۲: بحران‌های معرفتی و معنوی
۱۷۴	درس ۱۳: سر آغاز بیداری اسلامی
۱۸۲	درس ۱۴: انقلاب اسلامی ایران؛ نقطه عطف بیداری اسلامی
۱۹۱	درس ۱۵: افق بیداری اسلامی

۱۲ جامعه‌شناسی دوازدهم

۲۰۶	درس ۱: ذخیره دانشی
۲۱۴	درس ۲: علوم اجتماعی
۲۲۱	درس ۳: نظم اجتماعی
۲۲۸	درس ۴: کنش اجتماعی
۲۳۵	درس ۵: معنای زندگی
۲۴۳	درس ۶: قدرت اجتماعی
۲۵۱	درس ۷: نابرابری اجتماعی
۲۶۰	درس ۸: سیاست هویت
۲۶۷	درس ۹: پیشینه علوم اجتماعی در جهان اسلام
۲۷۵	درس ۱۰: افق علوم اجتماعی در جهان اسلام

۲۸۵

پاسخ‌نامه کلیدی

۲۸۹

پیوست: سؤالات کنکور

کنش‌های ما

درس ۱

- **کنش:** به فعالیت‌هایی که انسان انجام می‌دهد «کنش» گفته می‌شود. کنش ویژگی‌هایی دارد که آن را از فعالیت‌های مخلوقات دیگر متمایز می‌کند.
- **کنشگر:** به کسی که با توجه به اراده و آگاهی خود فعالیت‌هایی را انجام می‌دهد «کنشگر» می‌گویند.
- همهٔ مخلوقات در جهان کاری انجام می‌دهند.

ویژگی‌های کنش

۱ آگاهانه بودن

- کنش، وابسته به آگاهی آدمی است و بدون آگاهی، هیچ کنشی انجام نمی‌شود.
- آگاهانه بودن ویژگی‌ای است که عمل انسان را از سایر موجودات متمایز می‌کند.
- باز ماندن از گفتار نشانهٔ اهمیت آگاهانه بودن کنش است.
- آگاهی شرط لازم برای انجام کنش است؛ اما همیشه کنش انسان‌ها بر اساس آگاهی صورت نمی‌پذیرد.

۲ ارادی بودن

- کنش به ارادهٔ انسان وابسته است و تا خواست و ارادهٔ انسان نباشد، انجام نمی‌شود.
- برای انجام کنش علاوه بر آگاهی، ارادهٔ انسان نیز ضروری است؛ زیرا ممکن است فردی به کاری آگاه باشد، ولی تصمیم به انجام آن نگیرد.

۱۵. در متن زیر، مفاهیم جامعه‌شناسی به کاررفته را به ترتیب مشخص کنید. (سراسری خارج ۹۳)

«در یک دبستان، زنگ کلاس به صدا درآمد. دانش‌آموزان با رعایت حق تقدم وارد کلاس شدند. یکی از دانش‌آموزان که بدون صف و با عجله وارد کلاس شده بود، زمین خورد. بعضی از دانش‌آموزان به او خندیدند. معلم درمورد عدم رعایت مقررات مطالبی را به دانش‌آموزان گوشزد کرد.»

- ۱) کنش اجتماعی - پیامد طبیعی بخش اجتماعی - پیامد ارادی بخش اجتماعی - جامعه‌پذیری
- ۲) کنش انسانی - پیامد ارادی بخش اجتماعی - پیامد طبیعی کنش اجتماعی - کنترل اجتماعی
- ۳) جامعه‌پذیری - هنجار اجتماعی - پیامد غیرارادی بخش اجتماعی - پیامد طبیعی کنش اجتماعی
- ۴) ارزش اجتماعی - پیامد ارادی کنش اجتماعی - پیامد طبیعی کنش اجتماعی - کنترل اجتماعی

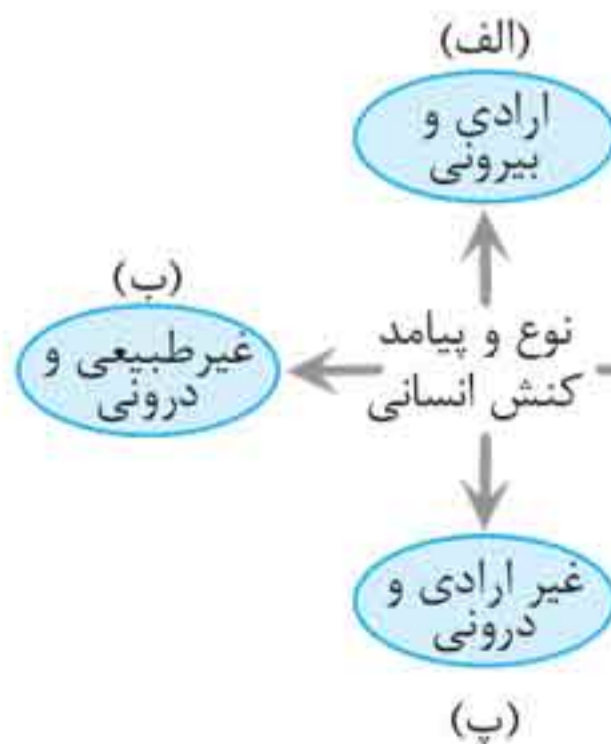
۱۶. هر یک از عبارات زیر به ترتیب، مربوط به کدام قسمت نمودار است؟ (سراسری ۹۴ با تغییر)

- اجازه خواستن از معلم

- یاد گرفتن درس

- پاسخ دادن به پرسش‌های امتحانی

- غمگین شدن از شنیدن یک خبر بد

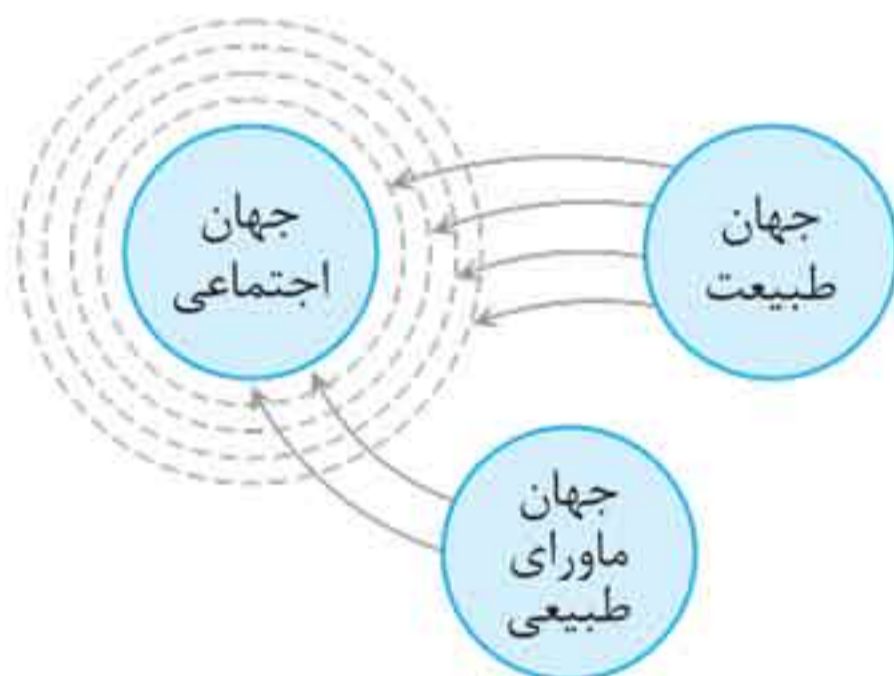
۱) الف - پ - الف - ت

۲) ب - ت - الف - پ

۳) الف - پ - ب - ت

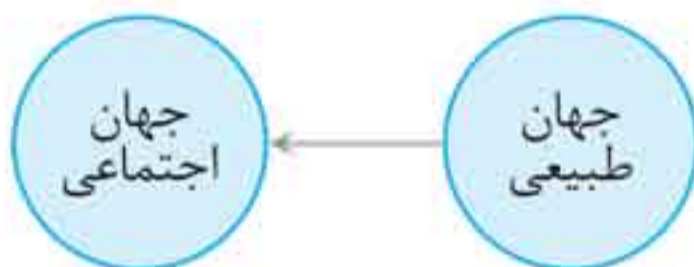
۴) پ - الف - الف - ب

نکته: فرهنگ از طریق وراثت از نسلی به نسل دیگر منتقل نمی‌شود. هرگاه یک نسل نتواند فرهنگ خود را حفظ کند یا نتواند آن را به نسل بعد منتقل سازد، جهان اجتماعی آن فرو می‌ریزد یا دگرگون می‌شود.

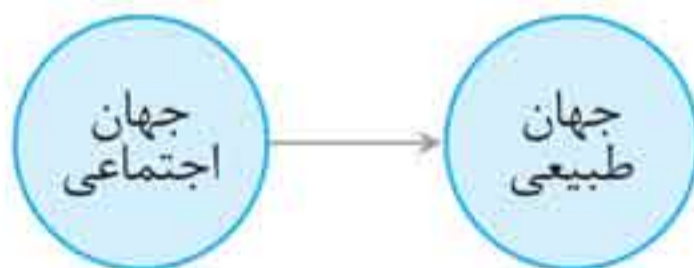
گستره جهان اجتماعی

• زلزله یا خشکسالی با اینکه پدیده‌های طبیعی‌اند، تأثیرات تعیین‌کننده‌ای در کنش‌های اجتماعی انسان‌ها دارند؛ پس زلزله و خشکسالی به واسطه ارتباطی که با زندگی انسان پیدا می‌کنند، وارد جهان اجتماعی می‌شوند.

تأثیر جهان طبیعی بر جهان اجتماعی

• انسان با فعالیت‌های خود، تغییراتی را در پدیده‌های طبیعی به وجود می‌آورد و آلودگی طبیعت، نتیجه کارهای نابخردانه انسان‌هاست.

تأثیر جهان اجتماعی بر جهان طبیعی

دیدگاه دوم

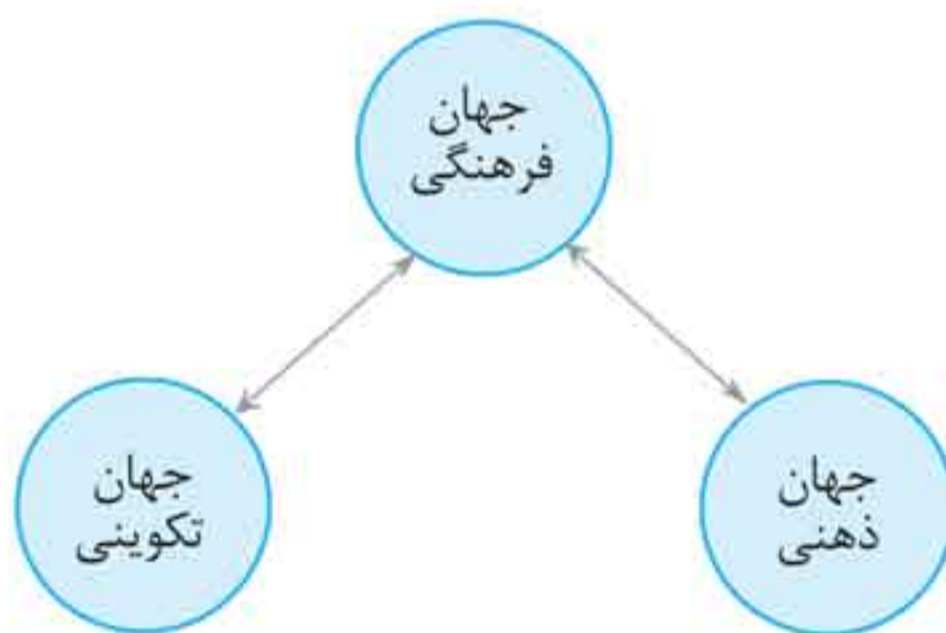
معتقدند جهان فرهنگی مهم‌تر از جهان ذهنی و تکوینی است. این گروه، جهان ذهنی و فردی افراد را تابع فرهنگ می‌دانند و اعتقاد دارند که جهان تکوینی مادهٔ خامی است که در آن دخل و تصرف می‌کنند.

در این دیدگاه جهان ذهنی و جهان تکوینی اهمیت و استقلال خود را در برابر جهان فرهنگی از دست می‌دهد.

دیدگاه سوم

• رویکرد کسانی است که جهان فرهنگی، جهان ذهنی و جهان تکوینی را مهم و در تعامل با یکدیگر می‌دانند.

دیدگاه قرآنی

در این دیدگاه جهان تکوینی محدود به جهان طبیعت نیست. ادراک و آگاهی نیز به انسان منحصر نمی‌شود. جهان تکوینی بر اساس حکمت و مشیت خداوند سبحان، رفتاری حکیمانه با افراد و جوامع انسانی دارد.

۱۳۳. «استفاده از ظرفیت‌های دوره نفوذ و استعمار توسط استعمارگران»، «بهره‌گیری از ابزارهای فرهنگی و علمی»، «پیشرفت در زمینه دریانوردی و اقتصاد صنعتی» و «هدف قرار دادن هویت فرهنگی دیگر کشورها»، به ترتیب جزء ویژگی‌های کدام یک هستند؟ (سراسری خارج ۹۲)

- (۱) استعمار فرانو - استعمار نو - استعمار فرانو - استعمار فرانو
- (۲) استعمار نو - استعمار فرانو - استعمار قدیم - استعمار فرانو
- (۳) استعمار فرانو - استعمار فرانو - استعمار نو - استعمار فرانو
- (۴) استعمار نو - استعمار فرانو - استعمار قدیم - استعمار نو

۱۳۴. «پیشرفت در زمینه اقتصاد صنعتی»، «استفاده از مجریان بومی و داخلی کشورهای مستعمره»، «استفاده از نهادها و ساختارهای اقتصادی و سیاسی بین‌المللی» و «استفاده از کودتای نظامی» به ترتیب بیانگر چیست؟ (سراسری ۹۳)

- (۱) نحوه شکل‌گیری استعمار - ویژگی استعمار فرانو - روش استعمار فرانو - شباهت استعمار و استعمار نو
- (۲) نتیجه استعمار نو - روش استعمار - سیاست استعمار فرانو - تفاوت استعمار و استعمار نو
- (۳) موفقیت استعمار نو - شیوه استعمار نو - شیوه استعمار نو - شباهت استعمار و استعمار نو
- (۴) موفقیت استعمار - سیاست استعمار نو - عملکرد استعمار نو - تفاوت استعمار نو و فرانو

۱۳۵. به ترتیب در کدام گزینه عبارت نخست درست و عبارت دوم نادرست است؟

- (۱) در امپریالیسم فرهنگی جامعه تحت تصرف اقتصادی یا نظامی، برتری فرهنگی جامعه مسلط را می‌پذیرد. - استعمار بر اشغال یک سرزمین خارجی، با توسل به قدرت‌های نظامی و فرهنگی اشاره می‌کند.

نکته: تغییراتی که بشر در دویست سال اخیر در محیط‌زیست در کره زمین ایجاد کرده است، بیشتر از تغییرات سراسر عمر زمین است.

انواع دیدگاه‌ها نسبت به طبیعت

• فرهنگ مدرن، طبیعت را ماده خام و بی‌جان می‌داند که انسان اجازه هرگونه تصرفی را در آن دارد.
• در این فرهنگ، انسان بر این گمان است که با تسخیر طبیعت و تصرف آن، همه مسائل و مشکلات خود را حل می‌کند.

• انسان مدرن به دلیل نگاه دنیوی و سکولار خود، نگاه دینی و معنوی به طبیعت را کودکانه می‌پندارد و تصرف در آن را تنها با فنون و روش‌های تجربی انجام می‌دهد؛ در نتیجه گسترش سریع صنعت و فناوری مدرن، علی‌رغم ایجاد توانمندی و آسایش بیشتر برای بشر، زیان‌های جبران‌ناپذیری به او و طبیعت وارد کرده است.

فرهنگ مدرن

• طبیعت و هرچه در آن است، آیات و نشانه‌های خداوند هستند.

• همه موجودات طبیعی به تسبیح خداوند مشغول‌اند و به سوی او بازمی‌گردند.

نگاه توحیدی

طبیعت ماده خام نیست، بلکه از نیروهای ماورائی نیز برخوردار است.

نگاه اساطیری

نکته: بحران زیست‌محیطی، ابتدا در حوزه رابطه انسان با طبیعت قرار داشت؛ ولی به تدریج به روابط انسان‌ها و جوامع با یکدیگر نیز سرایت کرد و به آسیب‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی همچون مهاجرت، حاشیه‌نشینی، بیکاری، فقر و اختلافات سیاسی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای منجر شد.

- (۱) مسئله معنا - هدف کنش - نظریات متفاوت
- (۲) پرسش مهم و کلیدی برای اندیشمندان علوم اجتماعی - تقابل اندیشمندان تبیینی و تفهیمی - نتیجه‌گیری‌های نادرست و اشتباه
- (۳) مسئله معنا - فهم کنش - تنوع و تکثر معانی
- (۴) همواره ذهن انسان‌ها را به خود مشغول کرده است - درک کنش - هویت‌زدایی
- ۲۶۸.** درستی یا نادرستی عبارتهای زیر در کدام گزینه آمده است؟
- در نگاه جامعه‌شناسان تبیینی، جامعه یک موجود زنده نیست، بلکه شبیه یک موجود زنده است.
- مطالعه موردی، مطالعه تمامی ابعاد یک پدیده اجتماعی خاص مانند یک فرد، یک نهاد اجتماعی یا یک فرهنگ خاص است.
- برخی رویکردها برای دستیابی به پاسخهای ساده، سراسر است درباره چرایی وقوع پدیده‌های اجتماعی، پیچیدگی و عمق این پدیده‌ها را در نظر می‌گیرند و از پدیده‌های اجتماعی هویت‌زدایی می‌کنند.
- معانی متفاوت پدیده‌های اجتماعی، هویت آنها را تعیین می‌کند و از آنها پدیده‌های متفاوتی می‌سازد.

- (۱) درست - نادرست - درست - نادرست
- (۲) درست - درست - نادرست - نادرست
- (۳) نادرست - درست - نادرست - درست
- (۴) نادرست - نادرست - درست - درست

۲۶۹. کدام گزینه بیانگر پرسش‌های مهم و کلیدی اندیشمندان علوم اجتماعی است؟

- (۱) آیا انسان از معانی زندگی‌اش آگاه است یا غافل؟
- (۲) آیا انسان به همه معانی مختلفی که می‌توان برای زندگی در نظر گرفت، گرایش یکسانی دارد؟
- (۳) آیا به صرف وجود علائمی مانند نفس کشیدن، خوردن و رشد جسمانی، انسان زنده است؟
- (۴) چگونه می‌توان معنای زندگی و معنای کنش انسان‌های دیگر را فهمید؟

درس ۷

نابرابری اجتماعی

انواع تفاوت میان انسان‌ها

- تفاوت‌های اسمی: این تفاوت‌ها را نمی‌توان رتبه‌بندی کرد؛ مانند رنگ پوست، جنسیت و نژاد.
- تفاوت‌های رتبه‌ای: اساس رتبه‌بندی انسان‌ها هستند؛ مانند قد، هوش، ثروت و تحصیلات.
- برخی افراد کمتر و برخی بیشتر از این ویژگی‌ها برخوردارند.

نکته: نابرابری در قد و هوش همانند نابرابری در ثروت و تحصیلات نیست.

انواع تفاوت‌های رتبه‌ای

- برخی نابرابری‌ها طبیعی‌اند؛ مانند نابرابری افراد در قد و ضریب هوشی.
- برخی نابرابری‌ها اجتماعی‌اند؛ یعنی در جامعه ایجاد می‌شوند؛ مانند تلاش افراد یا موقعیت خانوادگی که در آن متولد شده‌اند آن‌ها را از نظر رتبه نابرابر می‌سازد.

نکته: تفاوت‌ها را می‌توان به سه نوع «تفاوت اسمی»، «نابرابری طبیعی» و «نابرابری اجتماعی» تقسیم کرد.

- بسیاری از فرهنگ‌ها و جوامع، تفاوت‌های اسمی و نابرابری‌های طبیعی را بهانه‌ای برای نابرابری‌های اجتماعی قرار داده‌اند.
- عده‌ای در مخالفت با این نوع برخوردها، همه تفاوت‌ها و نابرابری‌ها را نابرابری اجتماعی می‌پندارند و همه نابرابری‌های اجتماعی را نیز مضر و مخرب می‌دانند.

۲ حدیث امام علی (ع): «مردم دشمن چیزی هستند که نمی‌شناسند.» یکی از راه‌های ایجاد آشتی، صفا و اتحاد و دوستی در میان گروه‌ها و ملت‌ها، شناخت متقابل است. ← حکومت می‌تواند با زمینه‌سازی برای شناخت مردم از یکدیگر در سطح محلی، ملی و منطقه‌ای، بسیاری از مشکلات را حل و امکان همدلی مردم با یکدیگر را فراهم کند.

علوم اجتماعی و سیاست هویت

• رفیق یارقیب رویکرد انتقادی

← رویکرد تفسیری معتقد است خود علم سلطه‌گری ایجاد می‌کند؛ زیرا خوب را به معنای خوب بودن برخی افراد و بد را به معنای بد بودن برخی دیگر قلمداد می‌کند.

← جامعه‌شناسی انتقادی ریشه در رویکرد تفسیری دارد و به دنبال ملاکی برای داور علمی درباره ارزش‌ها و هنجارهاست و نمی‌خواهد به این وضعیت تن دهد که داوری ارزش‌ها بیرون از دایره علم صورت می‌گیرد و می‌خواهد ظرفیت داوری را برای علوم اجتماعی نگه دارد و به دنبال معیارها و ملاک‌های علمی است.

نکته: ← باید از منظری جهان‌شمول به هویت‌ها و فرهنگ‌ها با یک چشم نگاه کرد.

• عبور از علم

امروزه این هشدار به جامعه‌شناسان داده می‌شود که شما اشخاص، جوامع و فرهنگ‌ها را مطالعه می‌کنید که هویت دارند. شما درباره هویت‌ها و ارزش‌ها سخن می‌گویید و در حال قضاوت و تغییر آن‌ها هستید. شما همواره درگیر سیاست هستید و پیوسته برخی را تحسین و برخی دیگر را تحقیر می‌کنید.

درس ۹

پیشینه علوم اجتماعی در جهان اسلام

منزلت علم

- از علم به عنوان هدف آفرینش یاد شده است.
- علم، علت برتری انسان بر فرشتگان معرفی شده است.
- انسان به وسیله علم، خلیفه خدا در زمین شده است.

انواع علم نافع

- علوم ابزاری که نیازهای روزمره جامعه اسلامی را برطرف می کنند، مانند علم پزشکی، علوم فنی و مهندسی و علوم پایه که به نوعی مادر این علوم به شمار می آیند.
- علمی که درباره چگونگی استفاده از علوم ابزاری و اهداف، ارزش ها و آرمان های انسان صحبت می کنند.
- علمی که درباره حقیقت انسان و آغاز و انجام او سخن می گویند؛ مانند علم به نفس، علم توحید و علم به مبدأ و معاد.
- علم به جامعه و تاریخ نیز از علوم هستند که اگر به قصد درس آموختن از رفتار گذشتگان و شناخت قوانین اجتماعی، برای استفاده از آن قوانین در حال و آینده آموخته شوند.

علوم اجتماعی در قرآن

- به توصیف و تبیین زندگی اجتماعی انسان ها می پردازد.
- به نقد و ارزیابی جوامع و فرهنگ های بشری می پردازد.
- جامعه آرمانی مورد نظر خود را ترسیم می کند.
- به فرهنگ های مختلف و امتهای گذشته نیز اشاره دارد و آن ها را ارزیابی می کند.
- جامعه آرمانی قرآن، فرهنگ حق دارد.

پیوست

سوالات کنکور